

6. Браєн Тірні Релігійні права: історичний огляд.\Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. Т.1.- Львів: Свічадо, 2000.- С. 67
7. Суспільне буття релігії і церкви// Релігійна панорама.- 2004.- №4.- с.5.
8. Гунько С. Гуманитарная помощь: кое-что о правилах таможенного оформления // Мир денег. -2000. – Март-апрель.- С.13-15.

УДК 336. 378 : 36

Н.Ф. Павленчик

к. е. н., доцент,

Львівський національний аграрний університет

РИЗИКИ НА РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗУМОВЛЕНІ ЗМІНОЮ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА

Подается порівняльний аналіз створення сільськогосподарської продукції при різних структурах виробництва в аграрному секторі економіки України та аналізуються причини його диспропорційного розвитку.

Ключові слова: *структура посівів, продукція, галузі рослинництва і тваринництва, агрохолдинги, споживання на одну особу населення.*

Подается сравнительный анализ создания сельскохозяйственной продукции при разных структурах производства в аграрном секторе экономики Украины и анализируются причины его диспропорционального развития.

Ключевые слова: *структура посевов, продукция, отрасли растениеводства и животноводства, агрохолдинги, потребление на одно лицо населения.*

The comparative analysis of creation of agricultural produce is given at the different patterns of production in the agrarian sector of economy of Ukraine and reasons of his disproportionate development are analysed.

Key words: *structure of sowing, products, industries of plant-grower and stock-raising, agrokholdingi, consumption on one person of population.*

Постановка проблеми. Рівень задоволення потреб населення у високоякісних товарах є оцінкою достатності функціонування економіки країни. У форматі однієї держави здійснити виробництво кількості продукції на одну особу, що відповідає науково-обґрунтованим нормам споживання, можна лише за умов збалансованості розвитку усіх її галузей. Це означає, що має відбуватися взаємоузгоджене постачання необхідної кількості ресурсів для здійснення процесу виробництва у кожній із них.

Важливе місце у ланцюгу узгодженості розвитку виробництв, та й економіки України в цілому, належить сільському господарству. Воно посідає чільне місце не лише в агропромисловому комплексі, а й в усьому народному господарстві. Продукція сільського господарства, будучи головним джерелом задоволення матеріальних благ, відіграє надзвичайно важливу роль в існуванні та розвитку людства. З неї виробляється близько 98% продуктів харчування як товарів першої життєвої необхідності, майже 100% продукції харчової та 75% текстильної промисловості. А загалом, продукцію аграрного сектора, як сировину, використовують 80 галузей національної економіки. У цій сфері виробляється майже 50 % кінцевої продукції, зосереджено близько 60 % виробничих фондів і 60 % кількості працюючих в сільському господарстві

В аграрній сфері існує дві масштабні, комплексні, взаємообумовлені галузі – рослинництва і тваринництва, які в свою чергу поділяються на низку підгалузей. Їх чисельність як на макроекономічному рівні, так і в розрізі окремих регіонів і підприємств, є прямою ознакою рівня розвитку суспільного поділу праці, зайнятості населення, використання ресурсного потенціалу і підвищення ефективності функціонування суспільного виробництва. Саме від досконалої і виваженої структури виробництва та раціонального і партнерського поєднання галузей, в тому числі і підгалузей, значною мірою визначається ефективність діяльності господарюючих суб'єктів.

Проте, у процесі реформування аграрного сектора економіки України відбулися значні зміни у структурі виробництва сільськогосподарської продукції, які, на нашу думку, не можна вважати позитивними. З низки причин, надано пріоритетність у розвитку галузі рослинництва, і зокрема зерновій підгалузі. Як наслідок, утворився дисбаланс у розвитку галузей аграрного виробництва, що спричинило зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясуванню проблем оптимізації галузевої структури виробництва в аграрному секторі економіки присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких: В. Амбросов, В. Андрійчук, О. Бородіна, С. Дем'яненко, І. Кириленко, Л. Мельник, Л. Молдаван, О. Негру-Воде, О. Онищенко, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Чаянов, В. Юрчишин та інші.

Однак, проблема раціоналізації структури виробництва аграрного сектора, в умовах постійних змін кон'юнктури ринку, потребує оцінки і її удосконалення як в теоретичному, так і практичному плані. Раціональний склад галузей і, зокрема оптимальне співвідношення частин валового виробництва продукції рослинництва і тваринництва повинно будуватися в контексті забезпечення науково-обґрунтованих норм споживання продуктів харчування на одну особу населення та ефективного використання ресурсного потенціалу.

Мета дослідження. Метою дослідження є спроба виявити дисбаланс у розвитку галузей аграрного сектора економіки та показати необхідність розвитку, в однаковій мірі галузей рослинництва і тваринництва.

Виклад основного матеріалу. Формування ринкових відносин в Україні, на базі приватної власності, зумовило використання підприємствами механізму регулювання потоків, що ґрунтується на принципах саморегуляції. Ресурси спрямовуються в те виробництво, де можна отримати більш прибутку. На відміну від умов планової системи управління, коли застосовувалися регуляторні чинники виробництва продукції, в ринкових умовах підприємства набули статусу вільного вибору бажаного виду діяльності. Цілеспрямованість праці і робочої сили були зорієнтовані на бізнесовий результат, який став одним з принципів формування програми їх діяльності. В результаті багатогалузева структуризація виробництва, під дією функцій ринку і, зокрема, на основі купівлі-продажу, набула докорінних змін.

Як правило, в умовах ринкової економіки, підприємства намагаючись захватити контроль над пропозицією і ціною, спрямовують ресурси на виробництво того продукту, який може відрізнитися від товару свого конкурента, в тому числі і за якістю. В аграрному секторі досягнути радикальних відмінностей між конкурентними товарами у процесі виробництва є складним завданням і тому не має особливої необхідності широко здійснювати диверсифікацію виробництва. Проте, продукуючи одні з них як особливе і часткове в структурі виробництва, можна збільшувати нішу на ринку чи одержувати монополічне становище. Такий монополізм не знищує конкуренцію, так як виробників продукції аграрного сектора є багато, а попит на неї постійно високий. Однак, у сфері виробництва існує низка чинників і умов, які можуть бути враховані окремими виробниками за їх бажанням.

Однією з таких умов є формування ефективної структури виробництва з врахуванням та встановленням раціональної пропорційності між основними галузями „рослинництва і тваринництва” на рівні кожного господарюючого суб'єкта. Це спричинено тим, що біологічні і природні особливості аграрного виробництва зумовлюють поділ праці і разом з тим дають підґрунття поєднання часткового поділу двох комплексних галузей – рослинництва та тваринництва.

Економічне значення раціонального поєднання галузей полягає в тому, що створюються умови для більш ефективного використання ресурсного потенціалу сільського регіону – землі і людей. За рахунок цього, з одного боку комбінація факторів забезпечує збільшення виробництва обсягів і поліпшення якості продукції рослинництва і тваринництва, що є важливим завданням сільського господарства, а з другого – галузі є партнерами у споживанні і використанні продукції кожної з них і тим самим збільшується гранична ефективність факторів виробництва однаковою мірою.

В ринковій економіці побудова ефективної структури виробництва має бути узгодженою з умовами досконалої конкуренції за яких підприємства несуть повну відповідальність за результати своєї діяльності. Проте, нині в практиці підприємств набуло поширення поглиблення необґрунтованого рівня виробництва і товарності продукції і, зокрема виробництва зерна.

Представниками агрохолдингів та інших крупних підприємств нав'язується суспільству зарубіжний досвід ведення крупно товарного виробництва сільськогосподарської продукції, суть якого зводиться до того, що для аграрного сектора ефективним є великотоварне виробництво, яке може забезпечити лише великий бізнес на значних площах. Для підсилення цього вони однобоко висвітлюють окремі досягнення, виправдовуючи фактичний їх інтерес на збільшення виробництва зерна, насіння соняшнику та ріпаку, які мають високий попит на світовому ринку, чим викривляють суть організації сільськогосподарського виробництва. Вони нехтують багатофункціональною формою діяльності підприємств, як це має місце насправді у розвинених аграрних країнах світу. Це спричиняє, з одного боку, надмірне використання земельних ресурсів під даний вид продукції, а з другого звузило виробництво кормів, а від так і продукції тваринництва.

У володінні кожної з таких агропромислових компаній чи агрохолдингів знаходиться від 10 до 300 тис. га ріллі. „Скільки сьогодні таких „ефективних інвесторів” в Україні – невідомо, процесу ніхто не контролює. За даними окремих дослідників, їх діяльність охоплює більше третини, а в південних, ряді східних і центральних областей – понад 60% земель, які на першому етапі реформування оброблялися сільськогосподарськими підприємствами, створеними в процесі реструктуризації КСП” [2].

Великі компанії, маючи достатню кількість коштів застосовують комплекси машин, вносять велику кількість мінеральних добрив, використовують хімічні засоби боротьби із шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур та модифіковані високоврожайні сорти і цим самим одержують високі

прибутки. Спрямування діяльності лише на бізнесовий результат агрохолдинги намагаються займатися виробництвом лише продукції рослинництва. В результаті такого підходу кардинально змінилася структура посівів основних сільськогосподарських культур в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Структура посівів основних сільськогосподарських культур в Україні

Культури	1990 р.	2010 р.	2010р. до 1990р., пунктів
Зернові та зернобобові культури	45,0	56,0	+11,0
Технічні культури	11,6	27,1	+15,5
в т.ч. цукровий буряк	42,8	6,9	-35,9
ріпак	2,4	12,4	+10,0
соняшник	43,6	62,7	+19,1
Картопля і овоче-баштанні культури	6,4	7,3	+0,9
Кормові культури	37,0	9,6	-27,4

У структурі посівів найбільшу питому вагу нині відведено зерновим культурам, частка яких у 2010 р. зросла на 11 пунктів порівняно із 1990 р. У 2010 р. значно зросли посіви ріпаку та соняшнику. Приріст частки технічних культур становить 15,5 пункти. Збільшення посівів зернових та технічних культур відбулося за рахунок зменшення посівів кормових культур, частка яких у 2010 р. зменшилася на 27,4 пункти порівняно із 1990 р. І хоча посівні площі зернових значно збільшилися, проте обсяги виробництва зерна в усіх категоріях господарств у 2010 р. зменшилися на 11738 тис. тонн, або в 1,3 рази до рівня 1990 р., цукрових буряків – на 30515 тис. тонн (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво продукції рослинництва в Україні

Продукція	1990р.	2010 р.	2010р. до 1990р., %
Зернові та зернобобові культури, тис. тонн	51009	39271	77,0
Цукрові буряки (фабричні), тис. тонн	44264	13749	31,1
Картопля, тис. тонн	16732	18705	111,8
Овочі, тис. тонн	6666	8122	121,8

Диспропорція між окремими галузями розвивалася під впливом попиту і пропозиції. В результаті чого на один вид продукції ціна зростала, а на інший спадала. Цінова політика прогнозувалася недостатньо і ціни в основному формувалися під впливом бізнесової діяльності посередницьких структур, де не враховувалися реальні виробничі затрати. Це зумовило нестабільність виробництва і унеможливило одержання відповідних доходів товаровиробників.

Необґрунтованість і недосконалість структури виробництва продукції аграрного сектора економіки спричинило значні його втрати. За розрахунками проведеними з використанням поточних ринкових цін сільськогосподарські виробники України втратили лише на виробництві зернових і цукрових буряків у 2010р. близько 26 млрд гривень у порівнянні з 1990р.

Зменшення обсягів виробництва кормів у сільськогосподарських підприємствах спричинило зменшення поголів'я худоби, в тому числі і у господарствах населення, які використовували їх ресурси (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво продукції тваринництва в Україні

Продукція	1990р.	2010 р.	2010р. до 1990р., %
Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол	24623,4	4494,0	18,3
в т.ч. корів	8378,2	2631,0	31,4
Поголів'я свиней, тис. гол	19426,9	7960,0	41,0
М'яса всіх видів (у забійній вазі), тис. тонн	4357,8	2059,0	47,2
Молока, тис. тонн	24508,3	11248,0	45,9

Як свідчать дані табл. 3 поголів'я великої рогатої худоби у 2010 р. зменшилося на 20,13млн. гол порівняно з 1990 р., в тому числі корів на – 5,75 млн. гол. та свиней на – 11,5млн. гол. Як наслідок, у 2010 р. м'яса вироблено на 2298,8 і молока на – 13260,3 тис тонн менше, ніж у 1990 р.

Зниження рівня виробництва в свою чергу зумовило зменшення обсягів виробництва та споживання продуктів на одну особу населення (табл. 4).

У 2010 р. на одну особу населення м'яса було вироблено на 39 кг менше, а його споживання знизилося на 16,2 кг проти рівня 1990 р. Відповідно молока вироблено та спожито на – 227,3 і 166,8 кг менше.

Таблиця 4

Виробництво та споживання основних видів сільськогосподарської продукції в Україні
на одну особу, кг

Продукція	1990р.		2010 р.	
	вироблено	спожито	вироблено	спожито
Зерна та хлібопродуктів	983	141,0	856	111,3
Цукрових буряків / цукру	853	50,0	300	37,1
М'яса та м'ясопродуктів	84,0	68,2	45,0	52,0
Молока і молочних продуктів	472,3	373,2	245,0	206,4
Яєць, шт.	314	272	372	290
Олія	50,0	11,6	150,0	14,8

За досліджуваний період суттєво змінилися обсяги та структура вартості валової продукції (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка та структура валової продукції сільського господарства в Україні, всіх категорій господарств
у постійних цінах 2010 р.

Продукція	1990 р.	2010 р.	2010р. до 1990р., %
Валова продукція всього, млн. грн	282774,2	194886,5	68,9
в т.ч. продукція рослинництва	145502,0	124554,1	85,6
у % до загального	51,5	63,9	12,4 п.
тваринництва	137272,2	70332,4	51,2
у % до загального	48,5	36,1	- 12,4 п.

У 2010 р. вартість валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р. зменшилася на 87887,7 млн. грн як за рахунок продукції рослинництва, так і тваринництва. Проте темпи зниження обсягів вартості валової продукції галузі тваринництва є значно вищими, ніж галузі рослинництва. За цей період частка валової продукції тваринництва у структурі загального виробництва сільськогосподарської продукції зменшилася на 12,4 пункти. Підрахунки з використанням поточних ринкових цін показали, що за рахунок зниження лише обсягів виробництва м'яса і молока аграрний сектор економіки України знизив свої доходи у 2010р. на суму близько 155 млрд грн. у порівнянні з 1990р.

Агрохолдинги, спрямовуючи зусилля на виробництво високодоходних видів продукції рослинництва, що орієнтоване на експорт, як це має місце в Україні і, зокрема виробництво зерна, ріпаку та соняшнику, наносять значну шкоду земельним ресурсам. Насичення посівів однотипними культурами супроводжується значним зниженням родючості ґрунтів, недотриманням вимог сівозміни, погіршенням структури посівних площ, неефективним використанням природних сінокосів і пасовищ, зумовлює появу шкідників і хвороб сільськогосподарських культур, чим спричиняє екологічну небезпеку аграрному виробництву. До того ж існуючі надвеликі виробничі структури зовсім не приділяють уваги задоволенню запитів соціального характеру сільських територій, а їх потужні машини та комплекси, що використовуються у виробничій діяльності, спричиняють руйнування доріг та іншої інфраструктури села.

Прикрим є те, що досвід крупних агрохолдингів намагаються також запровадити і інші аграрні підприємства. За таких умов аграрне виробництво України може набути напрямку вузької спеціалізації.

Зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції негативно відбилося і на експортних операціях (табл. 6).

Таблиця 6

Динаміка експортно-імпорتنних операцій України зі сільськогосподарською продукцією, тис. тонн

	1995	2010	2010 до 1995, %
М'ясо та м'ясопродукти, включаючи субпродукти і жир сирець: імпорт	19	378	в 20 р.
експорт	184	48	26,1
Молоко та молочні продукти: імпорт	58	273	в 4,7 р.
експорт	1420	956	67,3
Яйця (включаючи яйцепродукти): імпорт	5	7	140,0
експорт	4	75	в 19 р.
Зерно (включаючи продукти переробки зерна в перерахунок на зерно): імпорт	200	175	87,5
експорт	814	14239	в 17,5 р.
Овочі і баштанні продовольчі культури (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунок на свіжу): імпорт	41	311	в 7,6 р.
експорт	194	335	183,0

Частка експорту молока та молочних продуктів у 2010 р. складає 67,3 % до експорту 1995 р., а м'яса лише 26,1 %. Проте обсяги продажу зерна у 2010 р. зросли відповідно у 17,5 разів.

Висновки. Однією з важливих умов формування ефективної структури виробництва аграрного сектора економіки є раціональна пропорційність між основними галузевими утвореннями „рослинництво і тваринництво” та їх оптимізація на рівні кожного господарюючого суб'єкта.

Великі компанії, маючи достатню кількість коштів, є спроможними застосовувати комплекси машин, вносити достатню кількість мінеральних добрив та використовувати модифіковані високоврожайні сорти і цим самим одержувати високі прибутки.

Агрохолдинги, спрямовуючи зусилля на виробництво високодоходної продукції рослинництва і, зокрема зерна, ріпаку та соняшнику, наносять значну шкоду земельним ресурсам. Насичення посівів однотипними культурами супроводжується значним зниженням родючості ґрунтів, недотриманням вимог сівозміни, погіршенням структури посівних площ, неефективним використанням природних сінокосів і пасовищ тощо, що зумовлює появу шкідників і хвороб сільськогосподарських культур, чим спричиняє екологічну небезпеку сільськогосподарському виробництві.

Література

1. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.] ; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.*
2. *Аграрний сектор : час принципово змінити орієнтири розвитку / [Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна, О. Шубравська, І. Прокопа, Л. Молдаван, Т. Осташко] // Електронний ресурс : режим доступу <http://dt.ua/ECONOMICS>*
3. *Валова продукція сільського господарства України, 1990-2010 рр.: Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 384 с.*
4. *Сава А.П. Еволюція організаційної структури аграрного виробництва та її вплив на економічний розвиток сільських територій / А.П. Сава. // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5. – С.33 – 38.*
5. *Сільське господарство України за 2010 рік : Статистичний щорічник. –К. : Державна служба статистики України, 2011 . – 620 с.*